

дення ремонтних, реставраційних, реабілітаційних робіт на пам'ятці культурної спадщини, зміна призначення пам'ятки культурної спадщини, її частин та елементів, здійснення написів, позначок на ній, на її території та в її охоронній зоні без письмового дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини; ухилення від передачі в установленому порядку знайдених під час археологічних розвідок, розкопок рухомих предметів, пов'язаних з нерухомими об'єктами культурної спадщини, на постійне зберігання до музеїв (державних фондосховищ), у яких зберігаються музейні предмети і музейні колекції, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян”.

Невиконання законних вимог посадових осіб органів охорони культурної спадщини щодо усунення порушень вимог законодавства про охорону культурної спадщини або створення перешкод для їх діяльності – тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Література

1. Закон України “Про охорону культурної спадщини” від 08.06.2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39.
2. Постанова Верховної Ради України від 16.12.2004 р. № 2245-IV // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 5.
3. Закон України “Про музеї і музейну справу” // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 25.
4. Лист від 10.07.2008 р. за № 13/вх. 2080.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 2005 р / [відп. ред. член-кореспондент АПрН, д-р юрид. наук, проф. С.С. Яценко]. – К., 2005.
6. Лист від 07.04.2009 р. за № 6/вх. 573.
7. Лист від 27.03.2008 р. за № 14/47-1297.
8. Проект Закону України “Про охорону археологічної спадщини” // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26.
9. Лист від 25.02.2009 р. за № 7/813.
10. Лист від 31.07. 2008 р. за № 5/7021.
11. Андрух С.И. Мамай-Гора / И.С. Андрух, Г.Н. Тощев. – Запорожье, 1998. – Кн. 1.
12. Андрух С.И. Мамай-Гора / И.С. Андрух, Г.Н. Тощев. – Запорожье, 2001. – Кн. 2.
13. Андрух С.И. Могильник Мамай-Гора / И.С. Андрух, Г.Н. Тощев. – Запорожье, 2004. – Кн. 3.
14. Ельников М.В. Средневековый могильник Мамай-Сурка / М.В. Ельников. – Запорожье, 2001.
15. Мелюкова А.И. Скифские курганы возле Солохи / А.И. Мелюкова // Евразийские древности. – М., 1999. – С. 60–97.
16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politsovet.info/index.php/2009-07-28-11-04-23/3781-1r>
17. Сливка С.С. Юридична деонтологія / С.С. Сливка. – К., 2001. – С. 38.

УДК 348.01/.07

РЕЛИГІЯ ЯК ЦІННІСНА ОРІЄНТАЦІЯ У ФОРМУВАННІ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Севастьянова Т.Є.

кандидат юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет

Анотація

У статті розкрито значення релігії як ціннісної орієнтації у формуванні структури особистості. Розглянуто причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів на релігійному ґрунті. Визначено, що релігія – складний соціальний феномен, який може бути і є потужним бар'єром, що стоїть на шляху виникнення та розповсюдження соціального зла та злочинності.

Ключові слова

Свобода віросповідання, злочинність, латентність, релігійні організації, секти, протидія злочинності.

Аннотация

В статье раскрыто значение религии как ценностной ориентации в формировании структуры личности. Рассмотрены причины и условия, которые способствуют совершению преступлений на религиозной основе. Определено, что религия – это сложный социальный феномен, который может быть и есть мощным барьером, стоящим на пути возникновения и распространения социального зла и преступности.

Ключевые слова

Свобода вероисповедания, преступность, латентность, религиозные организации, секты, противодействие преступности.

Annotation

The article disclosed the reasons and conditions for committing crimes in the sphere of religion. Provided characteristic "background" events, which contribute to crime in the sphere of freedom of religion. Discloses a typology of criminal acts aimed at violations of religious freedom. These crimes are considered as a kind of offenses that are becoming more common in recent years, and requires the active combat and prevent the state.

Key words

Freedom of religion, crime, latency, religious organizations, sects, religion ceremonies, rituals, prevention of crime.

I. Вступ

Ціннісні орієнтації (особистісні диспозиції) (від фр. *orientation* – настанова) – це ідеологічні, політичні, моральні, естетичні, релігійні та інші підстави оцінювання суб'єктом навколишньої дійсності та орієнтації в ній; спосіб диференціації об'єктів індивідом за їх значущості. Ціннісні орієнтації формуються при засвоєнні соціального досвіду і виявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших проявах особистості. У структурі людської діяльності ціннісні орієнтації тісно пов'язані з пізнавальними і волевими її сторонами. Система ціннісних орієнтацій утворює змістовну сторону спрямованості особистості і виражає внутрішню основу її ставлення до дійсності. В процесі спільної діяльності, що визначає відносини людей у групах, складаються групові ціннісні орієнтації. Збіг найважливіших ціннісних орієнтацій членів групи забезпечує її згуртованість, ціннісно-орієнтаційну єдність, яка є одним з основних показників згуртованості групи, що фіксує ступінь збігу позицій і оцінок її членів стосовно цілей діяльності і цінностей, найбільш значущих для групи в цілому [1, с. 51].

II. Постановка завдання

Мета статті – розкрити значення релігії як ціннісної орієнтації у формуванні структури особистості.

У зв'язку з поставленою метою необхідно вирішити такі завдання:

- визначити значення особистісних диспозицій, які втілюють у соціальному ідеалі;
- проаналізувати значення релігії як суспільного ідеалу, що має значення для формування особистості.

III. Результати

Особистісні диспозиції (цінності) – поняття, яке використовується для позначення об'єктів, явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали і є завдяки цьому еталоном. Визначити диспозиційний об'єктивний і трансцендентний характер щодо індивідуальної свідомості і діяльності особистісні диспозиції можна розглядати як продукт життєдіяльності

соціальних груп та спільнот, людства в цілому, які виступають як єдиний сукупний суб'єкт. Виділяють три форми їх існування. По-перше, цінність виступає як суспільний ідеал, сформоване суспільною свідомістю абстрактне уявлення, що міститься в ньому, про атрибути належного в різних сферах суспільного життя. Такі цінності можуть бути як загальнолюдськими, "вічними" (істина, краса, справедливість), так і конкретно-історичними (патріархат, рівність, демократія). По-друге, цінність визначається у формі, яка об'єктивувалася, у вигляді творів матеріальної і духовної культури або людських вчинків, що є конкретним наочним втіленням суспільних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових і тощо). По-третє, соціальні цінності, заломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості у формі особових цінностей, особистих диспозицій, що є одним із джерел мотивації її поведінки. Кожній людині властива індивідуальна, специфічна ієрархія особистих цінностей, які служать сполучною ланкою між духовною культурою суспільства і духовним світом особистості, між суспільним і індивідуальним буттям. Система особистих цінностей складається в процесі діяльного розподілу суспільних цінностей, які об'єктивувалися в творах матеріальної і духовної культури. Як правило, для особистих цінностей характерна висока усвідомленість, вони відображаються в свідомості у формі ціннісних орієнтацій і служать важливим чинником соціальної регуляції взаємин людей і поведінки індивіда в соціальному середовищі [2, с. 23].

Соціальне середовище включає індивідів, групи індивідів, колективи, соціальні прошарки та інші спільноти. Це поняття охоплює також різні процеси, матеріальні і духовні відносини. Компонентами соціального середовища особистості є духовна атмосфера, що її оточує, соціально-психологічний клімат, який складається в ній, предмети виробничого, побутового та іншого призначення. Соціальне середовище формує свої цінності, які розділяються і захищаються всіма особами, включеними в це середовище. Якщо саме середовище особливе, якщо відносини, які панують у ньому, є своєрідними, то цінності цього середовища – специфічні.

Цінністю називають будь-який об'єкт, який має значення для окремої особистості або для групи індивідів, а також для ширшої соціальної спільноти (соціальної групи, класу, народу). До цінностей можуть відноситися матеріальні предмети. Можна говорити і про духовні цінності. Під ціннісною орієнтацією розуміється суб'єктивна орієнтація членів групи або окремої особистості відно-

сно цінностей. Ціннісна орієнтація на відміну від цінності означає спрямованість поведінки, спонуки, стимуляційну діяльність людини, яка прямо або опосередковано націлена на досягнення цінності.

Ціннісні орієнтації мають найпомітніший і найсуттєвіший вплив на поведінку людини. Причому в окремої людини, у групи осіб вони утворюють певну систему. У цій системі можна виділити провідні орієнтації, від яких, у першу чергу, залежить поведінка. Крім того, потрібно мати на увазі, що в одному й тому самому соціальному середовищі є групи, які орієнтуються на різні цінності або мають різні провідні ціннісні орієнтації.

Цінності тільки тоді стають стимулом поведінки, коли вони підтверджуються власним життєвим досвідом або досвідом тих, хто оточує, тих, хто переконує в реальності їх досягнення. Іншими словами, цінність включається в мотивацію поведінки, коли вона усвідомлюється як реально досяжна мета. Недоступність, принаймні в осяяному майбутньому, формує певне ставлення до неї індивіда.

Гуманізація суспільства, пріоритет загальнолюдських цінностей дають змогу поновити нові наукові пошуки й дослідження складних правових та соціально-духовних явищ. Особливу увагу в цьому контексті привертає вплив релігії на злочинність, а також вивчення злочинності за допомогою релігійних уявлень про добро і зло, особистість, свободу волі [3, с. 15].

Релігія існувала завжди: в епоху звичаїв, моралі, права, політики. Релігія, генетично передуючи праву, перетворюючись в право, справляла на нього певний вплив: правосвідомість особистості тісно пов'язана з релігійною, де збігають поняття "злочин" і "зло". Крім цього, релігійні норми були джерелом правових норм, історія правосуддя пов'язана з церквою та священослужителями. Отже, релігія та право мають багато спільних ознак, де головною ідеєю виступає моральність людини. Тому можна стверджувати, що релігія не лише впливає на право, за її допомогою можна вивчати побудову різних правових інститутів та явищ, зокрема, таких як злочинність, та впливати на них.

Вихідною, первісною формою духу є релігія, в якій дух діє відносно часу людського буття. Ядром будь-якої релігії є врівнення, яке містить відповіді на питання про сенс людської активності. Релігія – це духовний феномен, що виражає такий особистісний стан людини, який можна визначити як самовизначення у світі, досягнення людиною самої себе. Головна сутність релігії в тому, що вона служить засобом самовизначення її у світі на основі відчуття в собі надприродного начала і віри в можливість свого залучення до вищої сутності. Це положення,

на нашу думку, є основою розвитку в людині релігійної і правової свідомості, оскільки самовизначення людини може бути пов'язане не лише з релігією, віросповіданням, а й з формуванням у неї нормального, розумного мислення, свідомості та моральності, тобто у людини розвивається логічна оцінка добра і зла, що може свідчити про правосвідомість особистості. Таким чином, релігія може впливати на правосвідомість людини, а це ще раз підтверджує, що релігія може впливати на злочинність.

Узагалі, мета суспільства – шлях до вищої справедливості за допомогою вирішення проблеми добра і зла, а сама боротьба зі злочинністю оцінена Богом, при цьому боротьба не має бути силовою, оскільки ті, хто бореться зі злом (злочинністю), відповідаючи злом, самі стають злом (злочинцями). Таким чином, злочинність існує і на релігійному, і на правовому рівнях, що потребує вивчення багатьох питань, пов'язаних із цією проблемою. Для пошуку нових шляхів у боротьбі зі злочинністю, нового та подальшого розгляду потребують питання оцінки суспільнонебезпечної поведінки й впливу на злочинність світових релігій (християнства, ісламу, буддизму, конфуціанства, іудаїзму, індуїзму), визначення змісту релігійної культури та її впливу на злочинність, формування релігійного світогляду як способу попередження злочинності та впливу на особу злочинця.

Визначення суспільнонебезпечної поведінки світовими релігіями (християнство, іслам, буддизм, конфуціанство, іудаїзм) полягає в тому, що в християнському віросповіданні, філософії релігії до злочинності ставляться, як до співіснування Бога і зла, де існує декілька точок зору, а саме:

- 1) зло – це доказ неможливості буття Божого; твердження християнської;
- 2) зло – це ілюзія, уявність або ж кара, справедливо наслана Богом.

Позиція ісламської релігії, Корану як божественного откровіння Пророкові Мухамеду щодо етико-правових приписів, полягає в тому, що головним є домінування релігійної точки зору на всі життєві питання, тобто підпорядкування мусульманському праву, шляхові Закону (шаріату). При цьому не відкидається питання про наявність свободи волі у віруючих. Це принципове питання, що стало причиною ересей в ісламі, пов'язане з існуванням вчення "кадар", а пізніше – "джабр", відповідно до якого, людина не має свободи волі, всі її вчинки цілком залежать від волі Бога. Інша позиція, яку відстоювали представники богословської течії ісламської думки – кадарити, а потім мутазиліти, полягала в існуванні ідеї свободи волі як розуму та моральної відповідальності перед Богом та людьми. Став-

Держава та регіони

лення ісламської віри до поняття зла існує лише в людському, матеріальному світі, оскільки Бог бажає всім лише добра. Віруючий, що чинить зло (злочин), порушує мусульманське право, санкціоноване Аллахом, є злісним грішником, якого чекає покарання після смерті. Цікавим є той момент, що порушення норм канонічного права християнином не обов'язково погрожує йому покаранням на тому світі. Взагалі філософські та релігійно-правові ідеї щодо ставлення до зла, злочину і злочинності полягають у тому, що головною ідеєю є та, що доки людина буде дозволяти дурним бажанням існувати в його душі, доти вона буде відчувати незадоволеність, та в тому, що все погане в людині пов'язане з матеріальним світом. Ставлення буддизму до зла можна простежити у двох із "чотирьох великих істин" шляху до нірвани: джерело всього буття лежить у пристрастях та похоті, тому щоб позбутися буття, треба знищити похоть. Таким чином, щоб позбавитися зла, треба звільнитися від нечистих думок, а головною метою життя мають бути всезагальне милосердя та любов. За буддизмом, кожна людина при народженні отримує всі вади та чесноти своїх попередників і продовжує розпочату ними боротьбу на шляху до просвітлення (нірвани). Перемога над злом – це перемога над собою та дорога до милосердя. Позиція релігій щодо поняття "зло" є цікавою, оскільки в кожній із них проявляється інтерес до вивчення людини, особистості. Наприклад, конфуціанство повністю було зосереджене на вивченні людини і суспільства та користувалося не меншим впливом, ніж християнство та буддизм. Конфуціанство було більше, ніж релігія, бо перетворилося в образ життя індивіда та суспільства в цілому. За конфуціанством, мораль – первинна, а релігія – вторинна. Центральне місце у вченні Конфуція займали категорії – "ритуал", "правило", "закон". Учення Конфуція пов'язане з принципами гуманності, головним із яких є "не роби іншим того, чого не бажаєш для себе". Індуїзм – філософсько-релігійна та етико-правова система, за якою люди від народження поділяються на соціально-ієрархічні групи, кожна з яких має свою мораль. Правові норми індуїзму відображені в етико-правових трактатах (дхармасутрах), а правила поведінки простого благочестивого індійця – у релігійно-філософських збірках – дхармашастрах. Іудаїзм – національна релігія єврейського народу, джерелом якої є вчення Тора (П'ятикнижжя Мойсея), або ТаНах (Єврейська Біблія). Треба відмітити, що ТаНах та релігійно-філософські ідеї іудаїзму були основою для розвитку й становлення християнства та ісламу. Одним із учень іудаїзму є людина як абсолютна цінність, сенс життя якої полягає в безкінечному, всебіч-

ному, духовному самовдосконаленні. Ставлення іудаїзму до злочинності розглядається в книгах Невіім та Ктувім, які розкривають закон, пророки та писання.

Релігія невід'ємно пов'язана з мораллю. У житті людини моральні цінності відіграють дуже важливу роль. Це пояснюється тим, що повноцінний моральний вибір, твердість моральних позицій особистості, здатність "вийти" за межі безпосередньої необхідності передбачають наявність загальної основи для самоствердження людини як творчої особистості. Такою основою виступають цінності, що виражають моральну орієнтованість і ціннісний сенс поведінки людини.

Цінності набувають соціального сенсу, реалізуються і справляють вплив на свідомість і поведінку особистості лише в тому разі, якщо вони глибоко усвідомлюються й сприймаються особистістю як ціннісні орієнтації в світі людських, передусім, моральних потреб.

Релігія може виступати не лише як позитивне явище. В деяких випадках, у конкретних життєвих ситуаціях, в яких опиняються люди і які впливають на їх свідомість, почуття, волю, особа приймає рішення про вчинення злочину. На таке рішення може вплинути конкретна криміногенна ситуація, яка впливає на свідомість особи та її рішення про вчинення злочину (проблемні ситуації, конфліктні ситуації та ін.). Це може бути пов'язано, наприклад, із тим, що особа може сприймати релігію як пріоритетну цінність над іншими. Але вчинення злочину можливе лише у випадку сприйняття особистістю своєї природи як божественної з викривленим уявленням про поняття "духовного" та з неправильною оцінкою цінностей. Якщо в уявленні особи релігія претендує на абсолютну істину вона стає або високоморальною особистістю, або злочинцем. У цьому випадку треба проаналізувати таке поняття, як релігійний фанатизм.

Релігійний фанатизм – пристрасне вираження нетерпличості сповідання певних вірувань, які за своєю суттю мають суб'єктивний характер, відрізняються щирим переконанням в абсолютній істинності принципів тієї чи іншої релігії, стійкою вірністю та здатністю пожертвувати власним життям та життям інших заради вірувань. Релігійно-фанатичні прояви можуть мати місце в будь-якій релігії або конфесії. Релігійний фанатизм кожного окремого віруючого формується під впливом різних факторів та проходить ряд етапів, причому на кожному з них зовнішні прояви мають свою специфіку. Зовнішні умови, як правило, не народжують мотивів фанатичної поведінки віруючого. Для цього вони мають пройти через його свідомість, віру, психіку.

Релігійна віра – це впевненість в реальному існуванні надприродних істот, особливих якостей у окремих предметів. На практиці це віра в святих, пророків, учителів, священнослужителів, у можливість спілкування з духами, істинність догматів і релігійних текстів. У богословському розумінні релігійна віра виступає як вище виявлення людської свідомості, найвища цінність.

Свідомість — це вища форма відображення дійсності, яка властива лише людям і пов'язана з їх психікою, абстрактним мисленням, світоглядом, самосвідомістю, самоконтролем своєї поведінки і діяльності та передбачуванням результатів останньої.

Психіка – функція мозку, що полягає у відображенні об'єктивної дійсності в ідеальних образах, на основі яких регулюється життєдіяльність організму.

Релігійний фанатизм не народжується під час того, як індивід приймає рішення діяти певним чином, захищаючи свої вірування проти правними та антигромадськими методами, він народжується в період розвитку особи віруючого, формування його потреб, мотивацій, стереотипів мислення та поведінки, пам'яті, знань і уявлень. Таким чином, релігійний фанатизм – явище соціально-психологічне. Фанатизм завжди поділяє світ і людство на дві частини, на два ворожі табори. Фанатизм не дає змоги існувати різноманітним ідеям та світоглядам, для нього не існує багатоманітного світу. Все, що відрізняється від мислення фанатика, – вороже. Ворожі сили уніфікуються, стають єдиним ворогом – це страшне спрощення полегшує боротьбу для фанатика. В таких випадках, неможливий простий соціально-правовий вплив на таких осіб, має бути розроблена спеціальна програма, яка буде впливати на свідомість осіб, схильних до релігійного фанатизму. Психологія фанатика-одинака відрізняється від психології фанатика – члена тоталітарної секти. Це пов'язано з тим, що таке середовище стає криміногенним фактором, коли окремі особи або групи осіб на ґрунті релігійності утворюють власну антисоціально та кримінальну релігійну культуру. Суспільно небезпечними наслідками таких перетворень є виникнення релігійної злочинності, тобто злочинів, що вчиняються в процесі або у зв'язку з віросповіданням. У цьому випадку релігійна злочинність – це загальносоціальне, суспільно небезпечне явище, підставою для якого є протиріччя громадського буття з релігією та духовною свідомістю, що проявляється в сукупності однорідних злочинів, які вчиняються в цій сфері. У зв'язку із цим увага має приділятися такому явищу, як кримінальна субкультура, рід якого розуміється особлива сфера культури, цілісне суверенне утворення всередині пануючої культури, яке відрізняється власним цілісним ладом, звичаями, нормами. Представники, або так звані носії субкультури,

зацікавлені в тому, щоб зберегти власні закони, за якими вони живуть, і протиставити їх пануючій культурі, яку вони сприймають, як "чужу", хоча на сьогодні збереження виключно власних законів, протиставлення їх загальній культурі не прослідковується. В сучасному світі прикладом такої субкультури можна вважати релігійні секти. Ці культурні об'єднання нерідко називаються авторитарними, на чолі сект звичайно стоять харизматичні лідери, які уявляють себе пророками або навіть божествами. В багатьох сектах панують однодумність, найстрогіша дисципліна, дух вільного суспільства тут часто втрачений. Проте, не дивлячись на жорсткі заходи, які застосовуються до адептів "нових релігій", багаторічна робота з культовими об'єднаннями не дала відчутних результатів. Навпаки, вона нерідко викликає ефект бумеранга: прихильники ексцентричних вірувань стають жертвами, мучениками, страждальниками. Догматичність релігії підтримується й закріплюється церквою, яка вимагає від віруючих суворого підпорядкування її канонам.

Релігійний культ, у свою чергу, виробляє у віруючих певні стереотипи свідомості й поведінки. У будь-яких суспільно-економічних формаціях релігія стає важливим засобом освячення існуючих соціальних порядків. Із цією метою вона активно використовується державою, панівними верствами. В класових суспільствах релігія є не лише важливою складовою духовної культури, а й може стати її домінантою. У цьому разі в системі цінностей духовної культури релігійні цінності посідають провідні, головні позиції, і це накладає відбиток на всю культуру й суспільну свідомість у цілому (філософію, мистецтво, мораль).

IV. Висновки

Релігія – складний соціальний феномен, який може бути і є потужним бар'єром, що стоїть на шляху виникнення та розповсюдження соціального зла і злочинності. Релігійна культура впливає на особистість шляхом формування сенсу людської активності, самовизначення людини у світі, перетворення та становлення її духовно-практичного світогляду, самовдосконалення душі. Всі ці фактори впливають на становлення особистості та формування її правосвідомості. Релігійній культурі повинна передувати релігійна освіта, яка є частиною релігійної культури та має безпосереднє значення у впливі на формування свідомості індивіда.

Література

1. Бочелюк В.І. Кримінально-виконавча психологія : підручник / В.І. Бочелюк, Т.А. Денисова. – К. : Істина, 2008. – 328 с.
2. Социальная психология / [под ред. А.В. Петровського]. – М., 1987. – 455 с.
3. Фельдштейн Д.И. Психология становления личности / Д.И. Фельдштейн. – М., 1994. – 301 с.